

JOSÉ
SARAMAGO

RIDICAT DE LA PĂMÂNT

Traducere din limba portugheză
și note de Simina Popa

POLIROM
2016

Pe vremea când António Vreme-Rea era păstor la porci, l-a cunoscut pe Manuel Espada, care se văzuse obligat să facă o muncă atât de elementară fiindcă după ce a fost declarat grevist n-a putut găsi altceva pe o rază de două leghe, nici el, nici tovarășii săi. Aflase și António Vreme-Rea de ispravă, ca toată lumea din Monte Lavre, drept urmare, în închipuirea lui copilăroasă, găsea unele asemănări cu răzvrătirea lui împotriva vechilului amator de semințe de pin și mănuiitor de băte, dar n-a îndrăznit să se laude, cu atât mai mult cu cât erau șase ani diferență între el și Manuel Espada, destul cât să deosebești un țânc de un băiat și un băiat de un bărbat. Vechilul de-acum nu se mișca mai mult decât celălalt, dar avea scuza că era un om în vârstă, iar băieții nu-i luau ordinele în nume de rău, cineva trebuie să dea și ordine, el nouă și noi turmei. La păstorit, zilele sunt lungi, chiar și cele de iarnă, orele trec ca melcul, n-au nici o grabă, durează până se mută o umbră de aici mai încolo, iar dacă e de păzit o turmă de porci, porcul este o făptură fără prea multă imaginație, stă numai cu râtul în pământ, iar dacă se îndepărtează puțin, n-o face pentru că ar vrea să fugă, așa că o piatră bine țintită sau o lovitură de băț pe spate îl aduc imediat înapoi la buluceala turmei, unde se întoarce scuturându-și urechile. Apoi îi trece repede, bată-l norocul, căci nu e ranchiunos și are memoria scurtă.

Așa că aveau timp să stea de vorbă, în timp ce vechilul dormea la poalele vreunui stejar sau se ducea mai încolo, să adune animalele de prin alte părți. Manuel Espada povesti despre aventurile lui de grevist, fără exagerări, căci nu-i stătea în fire, și explică în teorie câte una, alta despre ce se poate întâmpla noaptea pe câmp cu femeile venite la treierat, mai ales dacă sunt dintre cele din nord și fără bărbat. Au devenit prieteni, António

Vreme-Rea îl admira mult pe celălalt pentru calmul său, mai ales pentru că el însuși era mereu pe picior de ducă, n-avea stare, după cum o să vedem în curând. Moștenise gustul hoinăreliei de la bunicul lui, Domingos Vreme-Rea, cu marea și lăudabila diferență că el era o fire veselă, dar asta nu înseamnă că râdea tot timpul. Deocamdată are parte de distracțiile și nedumeririle vârstei, cum ar fi să afle răspunsul la întrebarea ce îi separă pe băieți de vrăbii, străveche și niciodată rezolvată, altfel spune întotdeauna ce gândește și are unele ieșiri care îi vor aduce faima de nesuferit și vagabond. Și lui îi va plăcea să danseze, ca tatălui său, dar nu și să stea în mulțime. Va fi un mare povestitor de snoave, unele văzute, altele inventate, unele trăite, altele închipuite, însă va ajunge să stăpânească arta supremă de a șterge hotarul dintre unele și altele. Dar mai ales, va fi întotdeauna foarte priceput la toate indeletnicirile rurale, dintr-un talent innăscut. Nu-i citim destinul în palmă, acestea sunt pur și simplu date elementare ale unei vieți care a avut parte de anumite lucruri, dintre care unele nu păreau să fie promise generației lui.

Antônio Vreme-Rea n-a zăbovit prea mult pe lângă porci. L-a lăsat pe Manuel Espada să-și ispășească singur pedeapsa și a plecat să învețe alte meșteșuguri, pe care celălalt le știa deja, fiind mai mare, așa că la treisprezece ani mergea alături de bărbați în toată firea la ars de vreascuri, la săpat, la ridicat baraje, munci care presupun mult efort și brațe tari. La numai cincisprezece ani a învățat să taie plută, o aptitudine prețioasă, pe care o va stăpâni cu măiestrie, cum se întâmpla cu orice altceva făcea. A plecat de lângă ai lui de foarte tânăr și a ajuns prin locuri pe unde bunicul lui își lăsase amprenta și câteva amintiri neplăcute. Cu toate astea, era atât de diferit de strămoșul lui, încât nimeni nu făcea legătura între numele lor, ca să-și dea seama că sunt din aceeași familie. Marea îl chema irezistibil și, când a descoperit râul Sado, a pornit într-o aventură de-a lungul malului, o călătorie nu foarte scurtă, pe care a făcut-o pe toată la

pas, doar ca să câştige nişte bani în plus, care în Monte Lavre nu se plăteau. Şi într-o zi, mult mai târziu, va pleca în Franţa, unde va da ani buni din viaţă pe bani grei, dar fiecare lucru la timpul său.

Câteodată latifundiul are pauzele lui, zilele sunt toate la fel, sau aşa pare, ce zi o fi azi. E adevărat că oamenii mor şi se nasc la fel ca în vremurile mai răsărite, că foamea e o prezentă constantă în stomac şi munca grea nu a devenit cu nimic mai uşoară. Schimbările cele mai mari se petrec în afara lui, unde se înmulţesc străzile şi automobilele care circulă pe ele, sunt mai multe radiouri şi ai mai mult timp să le ascuţi, dacă le şi înţelegi sau nu e altă poveste, berile şi băuturile gazoase sunt şi ele mai multe, cu toate astea, când se duce bărbatul seara la culcare, ori la el în pat, ori pe paiele din câmp, trupul doare la fel de tare, dar mare noroc să aibă ce munci. Despre femei nici nu mai vorbim, atât de necintit e destinul lor de făcătoare de prunci şi animale de povară.

Totuşi, dacă ne uităm la mocirla aceasta care pare inertă, orb să fii, din naştere sau din proprie voinţă, să nu vezi freamătul apei care urcă deodată la suprafaţă, rezultatul tensiunilor acumulate în noroi, prin procesele chimice făcute, desfăcute şi refăcute, până ce gazul ţâşneşte, în sfârşit eliberat. Dar ca să-l descoperi trebuie să fii atent, nu doar să treci pe lângă şi să spui, N-are rost să ne oprim, hai să mergem mai departe. Dacă ne îndepărtăm puţin, distraşi de peisaje noi şi întâmplări pitoreşti, o să vedem la întoarcere că totul era în schimbare, deşi nu părea. Aşa se va întâmpla când îl vom lăsa pe António Vreme-Rea cu viaţa lui şi ne vom întoarce la firul poveştii noastre, deşi toate poveştile sunt vrednice a fi ascultate, până şi cea a lui José Gato, care a sfârşit-o rău, şi el şi tovarăşii lui, după cum spune António Vreme-Rea, căci el a fost martorul întâmplării şi o poate adevări.

Nu vorbim de episoade plicticoase, ca cele cu Lampião brazilianul, despre care am mai auzit poveşti, nici de

unele petrecute pe aici, pe la noi, cu João Brandão sau José do Telhado¹, care erau oameni răi sau oameni care au luat-o pe căi greșite, cine știe. Asta nu înseamnă că pe latifundiu n-au fost și oameni răi, bandiți la drumul mare care pentru o nimica toată omorau și jefuiau călătorii, dar eu unul numai pe José Gato l-am cunoscut să facă așa ceva, pe el și pe tovarășii lui, banda lui mai bine zis, din care făceau parte, dacă-mi aduc bine aminte, Parrilhas, Venta Rachada, Ludgero, Castelo, și alții pe care i-am uitat, nu poți să ții minte chiar totul. Însă eu aici nu cred că erau tâlhari. Vagabonzi, asta da, ar fi un nume potrivit. Dacă le venea să muncească, atunci munceau ca tot omul, la fel de bine și la fel de mult, nu erau trântori, dar venea o zi când parcă le sufla vântul în față, lăsau sapa sau hârlețul, se duceau la vechil sau la responsabil să ceară plata pe zilele muncite, căci lor nu îndrăznea nimeni să le rămână dator, și duși erau. Așa au trăit ei până la un moment dat, fiecare pentru el, bărbați singuri și tăcuți care apoi s-au adunat și și-au făcut o bandă. Când i-am cunoscut, José Gato era deja șeful lor, nu cred că ar fi îndrăznit altul să-i ia locul. Cel mai adesea furau porci, că ăștia se găsesc peste tot. Îi furau ca să aibă ce mânca și ca să-i vândă, normal, că nu trăiești doar cu mâncare. Pe atunci aveau și o barcă ancorată pe râul Sado, unde își făcuseră o măcelărie. Omorau animalele și le puneau la sărat, pentru când aveau să aibă nevoie. Apropo de pus la sărat, să vedeți ce s-a întâmplat o dată, nu mai aveau sare și, cum stăteau ei așa, ce să facem, cum să facem, José Gato, care nu deschidea gura decât dacă era nevoie, i-a zis lui Parrilhas să se ducă să ia sare de la tuzla. De obicei era de-ajuns să zică José Gato, Să se facă aia și aia, că parcă ar fi vorbit Domnul Dumnezeu Nostru, imediat se făcea, dar de data

---

1. Brazilianul Virgulino Ferreira da Silva (1897-1938), poreclit Lampião (Fulger) și portughezii João Brandão (1825-1880) și José do Telhado (1818-1875) sunt cunoscuți bandiți ai epocii și eroi ai culturii populare.

aceea nu știu ce-i veni lui Parrilhas să spună că nu se duce. Rău s-a mai căit. José Gato i-a luat pălăria, a aruncat-o în aer, și cât a zburat ea în sus și-napoi, a scos pușca și i-a făcut-o zdrențe din două focuri, după care i-a zis lui Parrilhas pe un ton calm, Te duci după sare, și Parrilhas a pus șaua pe măgar și a pornit. Așa era José Gato.

Pentru cine lucra pe la fermele de prin apropiere și avea destulă îndrăzneală, José Gato era furnizorul de carne de porc. Odată m-am întâlnit cu Venta Rachada la ferma la care munceam, venise pe ascuns să întrebe dacă vrea cineva carne. Voiam eu, au mai vrut încă vreo doi tovarăși, și am hotărât să ne întâlnim într-un loc numit Silha dos Pinheiros. Ne-am dus la întâlnire, fiecare cu desaga lui, cu puțini bani la noi, iar care mai aveam, de bine, de rău, și alți bani strânși, i-am lăsat doșiți la fermă. Eu am luat la mine cincizeci de mii de reali și ceilalți tot cam atât. Era întuneric beznă, locul era urât, Venta Rachada ne aștepta ascuns și a făcut și-o glumă, când am trecut pe lângă el, ne-a sărit în cale, Dacă mi s-ar pune pata deodată, a zis și a îndreptat pușca spre noi, iar noi am râs, dar ni se strânsese stomacul, așa că i-am zis și eu, Nu prea ai avea ce să ne iei, și l-a apucat râsul și pe Venta Rachada, care a răspuns, Hai, nu vă fie teamă, să mergem.

Pe vremea când se întâmplau astea, măcelăria lui José Gato era pe dealul Loureiro, prin Palmas, poate ați mai auzit. Creșteau prin jur niște tufișuri de căpșune mai mari decât casa, nu călca nimeni pe acolo. Măcelăria era într-o baracă veche și părăsită de agricultori. Locuiau toți laolaltă în baracă, numai când simțeau vreo mișcare, ori vedeau oameni prin apropiere, ori prindea garda de veste se mutau în altă parte. Am mers noi ce am mers, și când am ajuns aproape de baracă, am văzut doi dintre bandiți stând de pază, fiecare cu câte o pușcă în mână. Parrilhas și-a zis numele, noi am intrat, și l-am văzut pe José Gato împreună cu ceilalți, cântând la muzicuță și dansând fandango, nu mă pricep cine știe ce, dar mi s-a părut că dansa bine, toată lumea are dreptul să se distreze. Deasupra unui foc atârna un cazan legat de grindă, în care fierbeau

măruntaie de porc. Zice José Gato, Deci ei sunt cumpărătorii. Zice Venta Rachada, Ei sunt, alții nu mai erau. Zice José Gato, Intrați, băieți, stați jos, înainte să ne ocupăm de afaceri, hai să mâncăm din ciorba noastră, și bine a zis, că mie îmi lăsa deja gura apă de la miros. Aveau și vin, aveau de toate. Ca să nu stăm pe burta goală, am mâncat niște felii de șuncă și am băut câteva pahare de vin, José Gato cânta la muzicuță și mai arunca un ochi la ciorbă, avea niște pantaloni lungi din piele de miel, cu nasturi mari, cum se purtau pe atunci, și o scurtă, ziceai că e un fermier, hoțomanul. Într-un colț al barăcii țineau tot felul de puști, arsenalul lor, una chiar cu încărcător de cinci gloanțe, fusese a lui Marcelino, o să vă zic și de el. Și cum stăteam noi așa, auzim la un moment dat un clopoțel, cling-cling, vă spun sincer că mă apucase tremuratul, să vezi că n-o să se termine cu bine. José Gato, care m-a văzut că m-am speriat, zice, Stați liniștiți, sunt cunoscuți de-ai noștri, au venit să cumpere. Era Manuel da Revolta, îi ziceau așa din cauză că avea o prăvălie în Monte da Revolta, știu și cu el niște întâmplări, pe care sigur o să vi le povestesc. Vine deci prietenul Manuel da Revolta, pune șase porci în căruță și pleacă cu ei, a doua zi, cine credeți că umbla pe la gospodărie să vândă carne, zicând că e a lui, că el a tăiat porcii, trecea și pe la gardă, fără glumă, și le vindea chiar și lor, nici azi n-am aflat dacă garda îl bănuia sau le convenea prețul. După aia a mai venit un vânzător de sardine pe care-l știam și noi, el ne aproviziona cu pește și mai făcea și negoț cu tutun și alte lucruri de care avea nevoie José Gato. Țsta a luat un porc și l-a pus pe bicicletă, dar fără cap, că n-avea nevoie de el. Apoi a mai venit unul, dar fără să sune din clopoțel, ăsta a fluierat de câteva ori, cei care stăteau de pază i-au răspuns, așa era semnalul, să fie siguri. A luat doi, câte unul de fiecare parte a catărului, tot fără cap, porcul vreau să zic, normal, catărul avea nevoie de cap ca să vadă unde punea picioarele. S-au tot dat, până când au rămas doar doi porci așezați pe niște saci vechi. S-a făcut și ciorba, au mai